

Išskiriamos dvi pagrindinės jų grupės: terminai, nurodantys žvejybos vietą pagal įvairius orientyrus krante, ir tokie, kurie apibūdina pačią žvejybos vietą. Pirmoji grupė iš esmės dubliuoja pakrantės objektų esamus ar buvusius pavadinimus ir yra kilmės požiūriu antrinė. Antrąją grupę sudaro pavadinimai, charakterizuojantys žvejybos vietos konfigūraciją, geologines jūros dugno ypatybes, kokybinius vandens ir kitokius požymius, priklausymą atskiriems žvejams ir pan. Patys nagrinėjami žodžiai gali būti išvestiniai, taigi padaryti su priešdėliais ar priesagomis (tokių nėra daug) arba sudaro žodžių grupes ir sudurtinius žodžius. Pažymėtinos prielinksninės konstrukcijos, pvz., *Pa plekstēm* (pažodžiui 'po plekšnes'), *Uz cepli* ('į krosnį') ir pan. Jos dabar rodo tendenciją nykti. Toliau apžvelgiama žvejybos vietų pavadinimų semantika (p. 22–49). Į atskirą skyrių (p. 50–87) autorė išskiria tokius sudėtinius pavadinimus, kurių vieną dėmenį sudaro apeliatyvai – fiziografiniai terminai, pvz., *licis* 'įlanka', *plūdums* 'pliažas', *kalns* 'kalnas' ir pan. Jų per 40 ir sudaro neretai tam tikrus arealus, autorės detaliam aptariamus. Toliau pateikiamas atskirų pavadinimų etimologinis nagrinėjimas (p. 88–97). Iš jo matyti, kad daugelis terminų yra neabejotinai baltiškų kilmės, kai kurie perimti iš kuršių kalbos, pvz., *krants*, *lunka* 'maža įlanka', *mare* 'įlanka', vienas kitas lietuvių kilmės (*leņķe*, *sēķis*). Iš nebaltiškų kilmės terminų daugiausia germanizmai (paprastai iš vokiečių žemaičių kalbos) ir finizmai (iš estų, lybių kalbų), dažniausiai vartojami kaip paraleliniai žodžiai šalia baltiškųjų. Atskirame skyriuje (p. 98–105) aptariamos nagrinėjamų pavadinimų paralelės Estijos, Lietuvos, Lenkijos atitinkamoje nomenklatūroje. Tasai aptarimas nėra išsamus dėl lyginamųjų duomenų trūkumo: autorės dispozicijoje tebuvo apie 50 estiškų, apie 90 lietuviškų¹ ir 251 lenkiškas pavadinimas. Vis dėlto autorė iškelia akivaizdžių tipologi-

nių sugretinimų, plg. la. *Akmināja*, lie. *Akmenė*, est. *Kivismaa*, le. *Kamień*, W *Kamienie*, vok. *Stein-Bank* ir kt. Kalbėdama apie nagrinėjamų terminų senumą (p. 106–112), autorė konstatuoja, kad pačios žvejybos vietos yra tokio senumo, kaip ir žvejybos verslas (žvejai minimi Rygos miesto dokumentuose nuo XIII a., žvejybos verslui skirti dokumentai išliko iš XVI a., Dauguvos žemupio žvejybos vietos žemėlapiuose fiksuojamos nuo XVII a.), nors didelė dalis nagrinėjamų pavadinimų yra daug naujesni, atsiradę palyginti neseniai. Jų kūryba tęsiama ir mūsų dienomis. Baigiamosiose išvadose (p. 113–121) autorė trumpai suformulavo svarbiausius tyrinėjimo rezultatus. Knygos pabaigoje pridėtas literatūros ir panaudotų šaltinių bei jų santrumpų sąrašas (p. 122–125), kiti sutrumpinimai (p. 126), nagrinėjamos leksikos rodyklės (p. 127–149), reziume rusų ir vokiečių kalbomis (p. 150–170).

Aptarta B. Laumanės monografija – didžiai vertingas latvių toponimikos veikalas, praturtinantis šios srities baltų kalbų tyrinėjimus.

Z. Zinkevičius

Latviešu valodas kontaktu pētījumi / Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. A. Upīša Valodas un literatūras institūts / Atb. red. A. Blinkena. Rīga: Zinātne, 1987. 276 p.

Jau gal bus keliolika metų, kai kalbų kontaktų tema mūsų lingvistinių institucijų tematikoje užima privilegijuotą padėtį. Ir šis latvių kalbininkų darbų rinkinys – ne pirmasis, jų skirtas tai temai. Rinkinyje skelbiama 12 darbų: 10 straipsnių, recenzija ir per pastaruosius keturis dešimtmečius rinkinio tema pasirodžiusių publikacijų bibliografija. Autorių tėra 10 (dviejų įdėta po du darbus) – 8 moterys ir 2 vyrai, ir ši proporcija taip pat yra tipiškas rinkinio bruožas: jis pui-

¹ Nepanaudotas T. Buchienės darbas „Nazwy toni rybackich jeziora Gaładus“. – *Onomastica*. T. XII, sąs. 1–2. P. 109–123.

kiai rodo, kaip smarkiai yra sumoteriškėjusi dabartinė latvių kalbotyra.

Straipsniai dedami alfabetiškai pagal autoriaus pavardę. Pirmuoju eina L. Baluodės darbas „Bendros kilmės priešdėlinių daiktavardžių ir veiksmažodžių semantiniai santykiai lietuvių ir latvių kalbose“ (7–38). Pradžioje sakoma, kad esą nagrinėjama sinchroniškai, vadinasi, darbas iš esmės gretinamojo, o ne lyginamojo pobūdžio, nors pati autorė, kaip matyti iš tolesnių jos užuo-minų, klaidingai įsivaizduoja dirbanti lyginamosios semasiologijos srityje. Priešdėliniai žodžiai imami iš A. Buojatės ir V. Subatnieko lietuvių–latvių kalbų žodyno (1964 m.). Iš to žodyno, suprantama, negali išryškėti tos latvių kalbos priešdėlinio žodžio reikšmės, kurių neturi atsakantis lietuvių kalbos žodis. Jos paprastai imamos iš latvių–rusų kalbų žodyno (3 leid., 1974 m.), o jei kurio žodžio ten nebuvo – iš K. Miülenbacho ir J. Endzelyno keturtomio žodyno; pastarasis žingsnis, beje, abejotinas, sunkiai suderinamas su baigiamuoju – žr. p. 37 – autorės tvirtinimu, kad straipsnyje nagrinėta tikta dabartinių lietuvių ir latvių kalbų bendrinė (literatūrinė) leksika. Atskirai apžvelgiami daiktavardžiai, atskirai veiksmažodžiai. Abiejų skiriama po tris grupes, destis, koks porą sudarančių lietuvių ir latvių kalbų žodžių semantinis artumas – visiškai sutapimas, dalinis (dalies reikšmių) skyrimasis ar visiškai skirtumas. Iš kiekvienos grupės pateikiama būdingesnių pavyzdžių, be to, suskaičiuojama, kiek porų tenka atskiroms grupėms iš bendrojo išsirašytų daiktavardžių (115 porų) ir veiksmažodžių (880 porų) skaičiaus. Mažiausia, pasirodo, tokių atvejų, kai formaliai identifikuojami priešdėliniai lietuvių ir latvių kalbų žodžiai (tiek daiktavardžiai, tiek ir veiksmažodžiai) yra visiškai skirtingų reikšmių. Pati autorė pakartotinai primena, kad jos pateikiami skaičiai esą reliatyvūs, priklausomi nuo pasirinktų žodynų. Tačiau iš tikrųjų tai ne svarbiausia priežastis, kodėl darbai stinga įtaigesnių išvadų, svarbesnių apibendrinimų. Skaičiavimai tyrinėjimo tiks-

lumą ir apskritai jo vertę didina tik tada, kai jie tikslingi, kai aiškiai suvokiama, kas skaičiuojama, neverčiami į vieną krūvą skirtingi dalykai. L. Baluodė, kaip sakyta, nagrinėja priešdėlinius daiktavardžius ir veiksmažodžius, vadina juos vediniais, būdama tvirtai įsitikinusi, kad visą laiką turi darbo su vieno ir to paties darybos būdo – prefiksacijos – padariniais, kitaip sakant, su priešdėlių vediniais. Kad su darybos interpretacija darbe kažkokia netvarka, jau galima įtarti iš pradžioje išdėstyto plano, kur sakoma, kad pirma apžvelgiami priešdėliniai daiktavardžiai ir kad tai daroma „nepriklausomai nuo to, ar jie padaryti iš daiktavardžių, veiksmažodžių ar kitų kalbos dalių“ (8). Mūsiškėse kalbose priešdėliai paprastai neturi transpozicinės funkcijos, tikri, neabejotini priešdėlių vediniai normaliai yra padaryti iš tos pačios kalbos dalies pamatinių žodžių. Autorėi rodomi kitaip tik todėl, kad ji, kaip toliau matyti iš pavyzdžių, priešdėlinius žodžius (morfologijos sąvoką) tapatina su priešdėlių vediniais (žodžių darybos sąvoka), o su tuo susijusios ir pamatinių žodžių nustatymo klaidos. Jai, pavyzdžiui, lie. *pažymà*, la. *pazīme* yra priešdėlių vediniai iš pamatinių veiksmažodžių lie. *žymėti*, la. *zimēt* (17), o lie. *ūzvalkas*, la. *uzvalks* – iš lie. *vilkti*, la. *vilkt* (18), nors visiškai aišku, kad šie priešdėliniai daiktavardžiai darybiškai remiasi atsakančiais priešdėliniais veiksmažodžiais (plg. lie. *pažymėti*, *ūzvilkti*) ir laikytini ne priešdėlių, o galūnių vediniais. Kai nemokama darybiškai skirti prefiksinio vedinio *panagē* (la. *panadze*) nuo fleksinio vedinio *pābiros* (la. *pabiras*), sufiksinio vedinio *padēklas* (la. *padēklis*) ar (sinchroniškai) paprastojo žodžio *pasaulis* (la. *pasaule*), kai toje pačioje margoje žodžių krūvoje panašiai sujaukiami *ātrāgis* (la. *atradze*), *ataudaī* (la. *ataudi*), *atradējas*, *-a* (la. *atradējs*, *-a*), to viso margumyno grupavimas iš sykio pagal leksinių reikšmių artumą gretinamosiose kalbose (papildomai – dar ir pagal daiktavardžių giminės ar skaičiaus sutapimą, žr. p. 11t.) pasidaro gana bergždzias darbas, nepajėgus iš-

yškinti realių reikšmės ir formos dėsningu-
mų, kurie kiekvienai darinių rūšiai vis kitokie.

Į L. Baluodės darbą įtraukti žodžiai nesudaro vieningos grupės ne vien todėl, kad tai įvairių rūšių dariniai, bet ir dėl gretinamųjų lietuvių ir latvių kalbų žodžių nevienodos genetinės sąsajos. Nors darbas iš esmės sinchroninis, autorė, norėdama to ar nenorėdama, priversta pradėti nuo diachronijos: sudarydama bei atrinkdama savo darbui žodžių poras, ji kiekvienu atveju pirmiausia turi įsitikinti, kad gretinamieji dviejų giminiškų kalbų žodžiai istoriškai (savo kilme) tikrai yra tarpusavy susiję. Ta sąsaja praktiškai jos suvokiama kaip kamieno morfemų (dažniausiai šaknies ir priešdėlio) istorinis (genetinis) tapatumas. Tačiau kamieno (ar net ir viso žodžio) morfemų tapatumas nėra tas pat, kas žodžio tapatumas. Ne visi darbe gretinami žodžiai, nors jų (ar bent jų kamienų) morfemos ir bendros (genetiškai tapačios), gali būti laikomi dviejų giminiškų kalbų leksikos bendrybėmis bei atliepiniais (kitai sakant, skiriami prie veldinių, abejur reprezentuojančių tą patį prokalbės žodį). Pavyzdžiui, nėra jokios abejonės, kad bendro priešdėlio vediniai lie. *pabėržis* „toks grybas“ ir la. *pabērzs* „šunobelė“ (iš bendro pamatinio daiktavardžio) ar bendros galūnės vediniai lie. *pėrvalkas* „sausuma tarp vandenų, kur pervelkamos valtys“ ir la. *pārvalks* „užvalkalas“ (iš bendro priešdėlinio veiksmažodžio, nors ir remiantis skirtingomis jo reikšmėmis; autorės interpretacija, beje, kitokia, žr. p. 18), jau nekalbant apie tokius akivaizdžius šių dienų naujadarus kaip poligrafijos terminai lie. *prėšlapis* ir la. *priekšlapa*, yra istoriškai ne tie patys, o skirtingi žodžiai, atskirai bei savarankiškai pasidaryti lietuvių, atskirai – latvių. Imantis rimtai tirti lietuvių ir latvių leksikos bendrybių semantiką, nuo tokių žodžių reikėtų atsiriboti. Taip ir daroma, pavyzdžiui, R. Bertulio disertacijoje, kurios idėjomis ir net terminais autorė šiaipjau yra gerokai pasinaudojusi. Jeigu tokių atskirai pasidarytų vedinių vis dėlto neatsisakoma, jeigu manoma, kad ir juos sykiu su bend-

raisiais vediniais lie. *pakalnė*, la. *pakalne* ar lie. *parduoti*, la. *pārdot* tinka vienodai vadinti „bendros kilmės priešdėliniais daiktavardžiais ir veiksmažodžiais“, vienu ir kitu semantika bent jau derėjo domėtis skyrium, tirti ją ne vienoje plotmėje.

Stamboku darbo trūkumu dar reikėtų laikyti tą spragą, kuri atsiranda todėl, kad operuojama ne visai visų bendrųjų priešdėlių ar jų variantų žodžiais. Visiškai praleistas didelis būrys priešdėlio lie. *nu-* (veiksmažodžiuose) / *nuo-* (daiktavardžiuose), la. *no-* (vksm. ir dkt.) vedinių, pvz.: lie. *nubarstýti* – la. *nobārstīt*, *nudūrti* – *nodurt*, *nugėrti* – *nodzert*; *núokalnė* – *nokalne*. Duodama daiktavardžių su lie. *prie-*, la. *pie-*, tačiau nėra veiksmažodžių su lie. *pri-*, la. *pie-*, nors pastarųjų realiai kur kas daugiau negu daiktavardžių, pvz.: lie. *pribirti* – la. *piebirt*, *priklýsti* – *pieklīst*, *prinēsti* – *pienest*.

Antrasis darbas – R. Bertulio „Žodžio formos ir reikšmės tarpusavio santykiai (la. *māte*: lie. *mótė*)“ (39–62) – artimas pirmajam tiriamuoju objektu (abejur dėmesio centre yra bendrųjų lietuvių ir latvių žodžių semantika), tačiau pats tyrimas čia visai kitoniškas, nuosekliai diachroninis, istorinio-lyginamojo pobūdžio. Reikšmės skirtumo tarp la. *māte* „motina“ ir lie. *mótė* „motina; žmona; moteris“ konstatavimu čia tyrimas ne pasibaigia, o tiktai prasideda. Svarbiausias tikslas – nušviesti šio indoeuropietiško veldinio specifinę semantinę raidą lietuvių kalboje, parodyti tos raidos ir vėlesnio laipsniško žodžio nykimo sąsają su morfologinių variantų (įvairių balsinių kamienų vietoj pirmykščio priebalsinio) bei išvestinių giminaičių atsiradimu ar net visai kitos šaknies pakaitalų įsigalėjimu. Pasitelkiama ir išnagrinėjama plati mūsų senųjų raštų, tautosakos ir tarmių medžiaga, atsižvelgiama į ankstesnius kalbininkų aiškinimus. Kaip nuodugnai ir kruopščiai viskas daroma, matyti kad ir iš tokio pavyzdžio. Darbe trumpai, vienu sakiniu konstatuojama (46), kad žodis *motė* (su variantais), Chilinskio Naujajame Testamente iš viso pavartotas 150 kartų, tik penkiais

atvejais turi reikšmę „motina“ (ir visada – būdamas vienaskaitos vardininko formos). O juk norint tai pasakyti, reikėjo gerokai pavargti: nepakako pasižiūrėti į Č. Kudzinovskio rodyklę, dar buvo būtina visas 150 vietų susirasti pačiame tekste, be to, kad galutinai neliktų abejonės dėl reikšmės, paprastai ir su kitais vertimais palyginti. Nors centre yra tik vienas žodis, jis tiriamas plačiame kontekste, sykiu su visais variantais ir daugeliu darinių. Pakeliui nušviestų dalykų pavyzdžiu galėtų eiti lie. *móčia* (*móčė*) susidarymas: skirdamasis nuo savo pirmtakų, autorius mano, kad tai galįs būti retrogradinis darinys iš deminutyvų *močiūtė* (*/motūtė*), *močiulė* (*/motulė*) ar *močiūžė* (*/motūžė*), pažįstamų šalia pamatinio žodžio *mótė* (52–54). R. Bertulio publikacija glaudžiai susijusi su jo prieš keliolika metų parašyta disertacija, tad vienas kitas mažmožis jau rodosi esąs reikalingas atnaujinimo, suderinimo su vėliau paskelbtais šaltiniais ar paskiausia literatūra. Dabar, pavyzdžiui, puiki Č. Kudzinovskio rodyklė su prirašytais lenkiško originalo atsakančiais žodžiais leistų apytikrį lie. *mótė* ir kitų rūpimų žodžių vartojimo Daukšos Postilėje vaizdą be didelio vargo pakeisti visiškai tiksliai bei išsamiai. Gali kliūti ir kokio kitokio pobūdžio viena kita smulkmenėlė. Autorius, pavyzdžiui, būdamas didelis reikalingų ir mažai reikalingų naujų terminų mėgėjas, dėl priebalsinio kamieno perėjimo į *i* kamieną susidariusį lie. *móteris* vadina paradigminiu derivatu (44), nors šitaip lengva sukelti klaidingą įspūdį, kad čia esama tikro galūnių vedinio (pastarosios rūšies dariniai, pasidaryti paradigmizacijos būdu, iš tiesų kartais pavadinami paradigmiais derivatais).

Trečiajame straipsnyje A. Blinkena, remdamasi E. Blesės 1936 m. publikacija, apžvelgia J. Langijaus rankraštinio 1685 m. latvių-vokiečių kalbų žodyno būdvardžius (63–85). Ypač domimasi tais būdvardžiais, kurie forma ar reikšme skiriasi nuo esančių dabartinėje latvių kalboje. Iš viso žodyne, turinčiame apie 7000 žodžių, esą 432 būdvardžiai,

kurių tik mažuma (164) – paprastieji, visi kiti – vediniai. Dėl retesnių žodžių vis žiūrima, ar jie dar pasitaiko tarmėse, ypač pietinėse Kuršo šnektose. Aiškiųjų (balsiu prasišedančių) priesagų vediniai sugrupuojami pagal priesagas, tačiau ir jie paprastai liečiami individualiai, leksiškai, o ne darybiškai. Darbo pabaigoje apžvelgiami skoliniai. Pradedama nuo lituanizmų. Pirma pateikiama kiek pavyzdžių iš kitų kalbos dalių; šalia prirašomas ir šaltinis – atsakantis lietuvių kalbos žodis, tik, deja, ne visada tiksliai: *Gihnaht* (t. y. *gīnāt*) „(už)drausti, neleisti“ reikia kildinti ne iš lie. *ginti*, o iš *gýnioti/gýnioti* „t. p.“, *Graitai* – ne iš *greit*, o *greítai*, *Weike* – ne iš *veik*, o *véikiai*. Toliau eina vien iš būdvardžių sudarytas keliolikos lituanizmų sąrašėlis (82–84). Tai bene labiausiai miglota straipsnio vieta. Pradžioje prasitarusi, kad kai kurie spėjami lituanizmai esą bendri rytų baltų (ar ir kitų indoeuropiečių) žodžiai, pačiame sąraše autorė nesistengia vienu ir kitų griežčiau skirti, dažniausiai arba aiškiai nepasakydama, kaip žiūrėti į santykį su nurodomu panašiu lietuvių kalbos žodžiu, arba tokio žodžio (šaltinio ar giminaičio) kartais visai nenurodydama. Tad lieka neaiškus net ir apytikris tikrųjų lituanizmų skaičius. Pabrėžiamas Langijaus germanizmų vengimas. Tiesiai paskolinti esą tik du būdvardžiai, kiti keturi vadinami „germaniškos kilmės vediniais“ (84). Reikėtų, matyt, suprasti, kad tai iš germanizmų pačių latvių pasidaryti būdvardžiai, tačiau iš pavyzdžių aiškėja, kad jie ne visi tokie: bent jau *Spohdiġs* „žvalus“, kaip rodo ir pačios autorės cituojamas jo kildinimas iš v.v.ž. *spodich*, be reikalo atskirtas nuo dviejų grynųjų germanizmų, nes juk tai irgi ištiesai paskolintas žodis (jis, nepaisant pabaigos fonetinio sutapatinimo su priesaga *-iġs*, neturėdamas šalia pamatinio žodžio, nė negali latvių kalboje funkcionuoti kaip vedinys).

B. Bušmanė savo straipsnyje, didžiausiam iš visų (86–134), domisi šaltienos ir kitų panašių valgių pavadinimais latvių tarmėse. Parodomas pavadinimų paplitimas (tam įdėti ir šeši žemėlapiukai), reikšmės įvairavimas,

aiškinama kilmė. Iš toliau pradėjusi eiti prie temos, autorė konstatuoja, kad valgių pavadinimų ne visose grupelėse esanti vienoda porcija tarp paveldėtinės ir skolintinės leksikos. Pavyzdžiui, pieno produktai bei valgiai esą seni, tad ir jų pavadinimų didesnė dalis priklausanti paveldėtinės leksikos sluoksniui. Iš pateiktų penkių tokių pavadinimų trys (*krējums, pakrejas, paniņas*) neturi tikslių atliepinių kitose kalbose ir todėl negali būti laikomi veldiniais, kitaip sakant, skiriami prie paveldėtinės leksikos. Vadinasi, šiame straipsnyje paveldėtinės leksikos terminas suprantamas plačiau negu įprasta: juo vadinami ne tik tikrieji veldiniai, bet ir specifiniai pačios latvių kalbos dariniai bei visi kiti žodžiai, jeigu tik jie nėra skoliniai. Pavadinimai autorės iš dalies rinkti tiesiai iš tarmių, iš dalies paimti iš rengiamo latvių tarmių atlaso fondų. Dėl skolinių (ir kitų mažiau aiškių žodžių) kilmės paprastai vadovaujama jau esamais aiškinimais, tačiau ši tą mėginama ir savarankiškai nušviesti. Be reikalo tenkinamasi aiškinimu, kad la. *galerts (galerte)* „šaltiena“ paskolintas iš v.v.a. *galreide* (91) – toks tiesioginis skolinimas neįmanomas nei fonetiškai, nei chronologiškai (to pavadinimo senuosiuose latvių kalbos žodynuose, rodos, dar nėra), tad šaltiniu paprasčiausiai reikėtų nurodyti v. *Gallert (Gallerte)* „t.p.“. Geroka dalis apžvelgiamų pavadinimų yra sudėtiniai (dvižodžiai), plg. *aukstā (saltā), gabaliņu, krecēta, muzikantu... gaļa*.

O. Bušas straipsnyje „Iš germanizmų istorijos (*baļļa, baļģe, baļva*)“ (135–148), nuodugnai viską apsvarstęs, prieiną prie išvados, kad la. *baļļa* „rėčka, puskubilis“ turėtų būti paskolintas iš v.v.ž. *ballye* ar panašaus rašybos varianto (tarto apytikriai *balje*), bet ne iš *balge*. Rytų Latvijoje paplitęs variantas *baļva*, kaip jau iškelta J. Endzelyno, yra ten susidaręs dėl *-ll-* > *-lv-* substitucijos skoliniuose. Sunkiau su pietryčių Latvijos *baļģe* „t.p.“: autorius santūriai žiūri į savarankišką kildinimą iš originalo kito fonetinio varianto v.v.ž. *balge* (plg. ir dab. v. *Balge* šalia *Balje*), tačiau kol kas patikimesnio aiš-

kinimo, šiaip ar taip, nematyti; net plačiausiai išdėstytos savo nuomonės, kad la. *baļģe* galėtų būti iš tarpinio lie. *balǵe* „t.p.“, pats autorius nelaiko įtaigesne už kitas galimas hipotezes, ir teisingai daro, nes taip aiškinti neleidžia jau vien geografija (*balǵe* – tikrai klaipėdiškiam pažįstamas germanizmas!).

E. Kagainės straipsnis skirtas iš Pabaltijo suomių kalbų paskolintiems šiaurės Vidžemės tarmių kalbėjimo veiksmažodžiams (149–162). Kalbėjimui pavadinti dažnai perkeliama garsiniai veiksmažodžiai (plg. lie. *barškėti* „plepėti, bambėti“), todėl suprantamas jų formos didelis variantiškumas, savo ruožtu trukdantis sėkmingai aiškintis jų kilmę, išvesti ribą tarp savo žodžių ir skolinių. Prie jau anksčiau paašikėjusių tos leksinės grupės skolinių autorė dar prideda kaip galimus skolinius iš estų kalbos la. *pořzât* „plepėti“, *laimēt* „keikti“, *varastât* „pleškėti, klegėti“ ir kt. Pabaigoje priduriama, kad prie tvirtesnių išvadų leistų prieiti tolesni tyrimai jau platesniame fone (atsižvelgiant į kitas latvių tarmes, į atsakančią leksikos grupę kitose kalbose).

B. Laumanė, pateikusi rinkiniui du straipsnius, pirmajame iš jų aiškinasi kai kuriuos Baltijos jūros floros ir faunos pavadinimus (163–185). Darbas apima jūros dumblių, kerpių, žolių, kriauklių, medūzų ir vėžiukų pavadinimus (žuvų pavadinimai nebeliečiami – jiems autorė jau anksčiau yra skyrusi visą monografiją). Labiausiai domimasi paplitimu, tačiau sykiu pakalbama ir apie susidarymą bei kilmę. Dalį anksčiau neaiškintų žodžių autorė laiko skoliniais iš Pabaltijo suomių kalbų – tokie veikiausiai esą la. *kařmas (kařmi)* „*Furcellaria fastigiata*, šakotasis banguolis“ (166), *ķiras* „*Fucus vesiculosus*, pūslėtasis guveinis“ (169), *kāves* „kriauklės, geldelės“ (172). Dalies pavadinimų kilmė ir toliau lieka galutinai nepaašikėjusi (pvz., la. *grēve* „*Mesidothea entomon*“ 176t.). Pateikiama daugiau medžiagos (ne tik iš latvių, bet ir iš lybių bei kitų Pabaltijo kalbų) svarymams dėl la. *ķiřķis* „*Gammarus locusta*“ kilmės, ir ta medžiaga, rodos, kaip tik turėtų sustiprinti ankstesnę nuomonę, jog čia esama

klajūno skolinio, o ne indigenaus žodžio, la. *circenis* „svirplys“, lie. *kirklys* „t.p.“, *kiřkti* „rėkti“ giminaičio, kaip kad norėtu matyti autorė (179 tt.); net lie. *kiřkis* „jūros vabzdys“ LKŽ V 837, nors fonetiškai ir galėtų būti lietuviškas, tapatintinas su tuo pačiu skoliniu ir pagal artimiausią (tarpinį) šaltinį laikytinas leticizmu. Plikas surašymas šalia vienas kito la. *rauzis* „akmenuotas jūros dugnas“ (iš kurio gal esąs išvestas *raūžiņi* „kriauklės“), lie. *rauzė* „ankšta vieta“ (ne „aukšta...“, tad vertimas „augsta vieta“ – klaidingas; beje, tiksli šio neaiškaus žodžio reikšmė nežinoma, apie jo semantiką ko gero sprendžiama vien iš palyginimo *Anie kaip rauzė-[je] susikišę* J, žr. LKŽ XI 332), *riáušinas* „purvinas, išsiterlojęs“, *raūsis* „išrausta duobė“ ir panašių žodžių (173), niekaip nepaaiškinus jų fonetikos ir reikšmės esminių skirtumų, negali pretenduoti į tikrą etimologizavimą (autorės teigimas, kad jų etimologinė sąsaja su lie. *raūsti*, la. *raust* esanti akivaizdi, iš čia pakartotų žodžių galioja tik paskutiniajam – lie. *raūsis*). Endzelynas kadaise tenkinosi la. *gārle* „toks vandens augalas“ sutapatinęs su lie. *garlė* „nuodingoji nuokana“ o la. *garlis* „praraja (liūnas su akivarais)“ aiškino skyrium, spėdamas (tikriausiai teisingai), kad tai la. *dzeřt* šeimos žodis (kaip ir br. *жаралó, жэрелó* „skylė; šaltinis, akivaras“); dabar Laumanė visus tuos žodžius sujungia į vieną grupę (169), tačiau nepaaiškina, kaip jie galėtų būti susiję (juk ne taip paprasta, pavyzdžiui, įžiūrėti kokį nors ryšį tarp to augalo ir gėrimo veiksmo).

Tos pačios autorės antrajame straipsnyje kalbama apie latvių kalbos žebenkštis pavadinimus (186–198). Nuo labiausiai paplitusio varianto *zebiekste* (su daugeliu šalutinių variantų) ir jo atliepinio lie. *žebenkštis*, kuriuos jau iš seniau mėginama sieti su la. *zebīt* „nudžiauti, nušvilpti“, lie. *žėbėti* „čiaumoti, žlioburti“, autorės nuomone, veikiausiai reikėtų atskirti la. *zeb(e)ris* (su keletu kitų artimų variantų), siejant su lie. *žėbras*, -à. Aiškios ribos, beje, čia nėra: vartojama gerokai tarpinių variantų su -r-, aiškinamų arba konta-

minacija, arba paprasčiausiai r įterpimu. Įvairių fonetinių bei morfologinių variantų skaičius dar beveik padvigubėja dėl dažno ž- pasirodymo vietoj z-. Ieškant naujų aiškinimo perspektyvų ar jau esamų spėjimų patvirtinimo, ypač pageidautina būtų ateityje labiau atsižvelgti į atsakančią lietuvių kalbos medžiagą, kuria išsamiau pasinaudoti tuo tarpu, bent kol jos neapima LKŽ, nėra paprastas dalykas. Iš visai kitokių žebenkštis pavadinimų latvių kalboje dar liečiamas visai sporadiškas dūrinys *nācirksts*² (**nāvcirksts*) ir ryti- nių šnektų slavizmas *lāsica*² su perdirbiniais *glāsica*², *glāsīte*². Visų pavadinimų ir jų variantų geografija parodyta žemėlapyje.

A. Stafeckos straipsnyje apžvelgiami namų apyvokos rykų pavadinimai, surinkti latvių kalbos tarmių atlasui (199–227). Pirmiausia rūpi parodyti pavadinimų pačią įvairovę bei teritorinį pasiskirstymą (tam įdėti ir 6 žemėlapiukai). Dėl kilmės tenkinamasi trumpomis, paprastai referatyvinėmis pastabomis. La. trm. *kapīns* bei *kapīna* „druskinė“ palyginamas su lie. *kapinys* „kapajums, cirtums“, nurodant, kad tai paimta iš ME II 189. Cituojamame žodyne (tik puslapis ne tas, turėtų būti II 159) Endzelynas iš tiesų yra palyginęs su lie. *kapinys* „siekanina“, tik ne tą latvių kalbos žodį, o la. *kapīna dzelze* „kaponia, kapojamasis peilis“. Lietuvių kalbos žodis Endzelyno tikriausiai paimtas (sykiu su lenkišku reikšmės aiškinimu) iš Juškos žodyno (III 32); darybiškai jį, matyt, reikėtų laikyti veiksmo rezultato kategorijos vediniu (su tuo sutinka LKŽ V 234 jam priskirta reikšmė „kas sukapota, kapota mėsa“), su priesaga *-inys* padarytu iš veiksmazodžio *kapóti*. Visai artimas veiksmazodinis vedinys veikiausiai yra ir dvižodžio pavadinimo *kapīna dzelze* pirmasis žodis, turintis ne tik genetiškai tapatų pamatinį kamieną (iš lie. *kapóti* tikslaus atliepinio la. *kapāt*), bet ko gero ir identišką darybos formantą (nors pavartotą gal kiek skirtinga funkcija). Visai kas kita yra la. *kapīns* (*kapīna*) „druskinė“. Jo negalima skirti nuo netolimoje kaimynystėje užrašyto ir autorės palikto be kilmės aiškinimo la. trm.

kārpīna „t.p.“ (214). Variantai be *r* yra atsiradę dėl daug kur šnektose pasireiškiančios tautosilabinio *r* nykimo tendencijos po ilgojo balsio. Čia *-īns* bei *-īna* reikia laikyti deminutyvine priesaga (plg. lie. trm. *kīrvynas*, *vištynā*), kurios pagrindinis paplitimo arealas kaip tik apima rūpimų druskinės pavadinimų užrašymo vietas Vidzemėje. Tad nelieka abejonės, kad čia esama ne ko kito, kaip deminutyvinių vedinių iš la. *kārpa* (*kārps*) „medinė apvali dėžutė, medinis indelis, abrinas“ (šalia *kārba* „t.p.; aukšlys“). Kitoje vietoje autorė, atsižvelgdama į geografiją, norėtų kitaip nei Endzelynas aiškinti la. *spanġis* „kibiras“ (217). Tačiau vienoks ar kitoks orientavimasis į estų *pang* „t.p.“ susiduria su fonetinėmis kliūtimis. Dar svarbiau, kad toks aiškinimas verčia nenatūraliai atskirti aiškiai tokios pat kilmės lie. *spaņġis* bei *spangē* (šalia *spandis*) „t.p.“. Net visai vietoje būtų klausimas, ar estų žodyje irgi nereikėtų įžiūrėti galiausiai tą patį (netiesioginį?) germanizmą. Ir dar viena pastabėlė. Pakalbėjusi apie la. *slaucene* (ret. *slaucenis*) „melžtuvė“, autorė priduria, kad šiaurės Vidzemėje pasitaiką „sašininātās formas *slaucis*, *slaucītis*“ (219). Tačiau tai jokios sutrumpintosios formos, o visai atskiri žodžiai, savarankiški vediniai: pirmasis – fleksinis nomen instrumenti iš *slāukt* „melžti“ (iš kurio ir sufiksinis *slaucene*), antrasis – deminutyvas iš pirmojo.

Paskutiniame rinkinio straipsnyje „Kai kurie sėliškųjų šnektų lituanizmų skolinimo sociolingvistiniai aspektai“ (228–235) V. Šaudinia aptaria svarbesnes lituanizmų skolinimo ir jų vartojimo socialines prielaidas bei sąlygas Aknystės ir kitose gretimose Lietuvos pasienio šnektose. Nemažai remiamasi, ypač nušviečiant ankstesnę padėtį, K. Ancyčio Aknystės šnektos aprašu (paskelbtu 1977 m.). XX a. pradžioje, lietuvių ir latvių dvikalbystės sąlygomis, lituanizmų buvę tūkstančiais. Dabar, senajai dvikalbystei baigiant nykti (ir įsigalint naujajai – latvių ir rusų), lituanizmų kur kas mažiau, ir jiems išsilaikyti nereitai padedąs įgytas ekspresyvinis (dažniausiai menkinamasis) prireikšmis.

O. Bušas, apžvelgdamas 1981 m. Taline pasirodžiusią (estiškai) P. Aristės monografiją „Kalbų kontaktai. Estų kalbos kontaktai su kitomis kalbomis“ (236–243), supažindina su šio žymiojo estų kalbininko pažiūromis į praeuropiečių ir (silpnesnį) indoeuropiečių (senųjų iranėnų) substratą Pabaltijo suomių kalbose, sumini knygoje paliestus dvikalbystės bei trikalbystės atvejus iš estų ir kitų suomių-ugrų atskirų kalbų istorijos, trumpai referuoja tai, kas rašoma apie estų kalbos įvairios kilmės skolinius.

Dz. Barbarės sudaryta bibliografija „Latvių kalbos kontaktai“ (244–260) apima latvių kalbininkų 1945–1984 m. publikacijas. Kontaktai čia suprantami labai plačiai (įtraukiami, pavyzdžiui, įvairiausi gretinamojo pobūdžio darbai). Tačiau pasitaiko, kad praleidžiamos publikacijos, kurių priklausymas kalbų kontaktų tematikai nekelia nė mažiausių abejonių. Iš M. Brencės straipsnių, pavyzdžiui, nurodytas tik vienas (250), liečiantis bendrąją lietuvių ir latvių leksiką (jos skirtingą semantinę raidą), o visai nėra kur kas „kontaktiškesnių“ jos straipsnių, skirtų latvių kalbos lituanizams. Tai labai svarbūs ir bemaž vieninteliai darbai apie latvių lituanizmus, todėl nebus pro šalį juos čia tiksliai nurodyti (trumpinimai – iš recenzuojamojo leidinio), nors ir suvokiant, kad tai šaukštai po pietų – tuo bibliografijoje atsiradusios spragos nebeužtaisys: Brencė M. Lituānismi latviešu literārajā valodā // Lvkj. 1965, [1. laid.] 53.–65. lpp.; Brencė M. Latviešu valodas lituānismi // LPSR ZA Vēstis, 1967. Nr. 9, 75.–83. lpp.; Brencė M. Naujai surasti latvių kalbos tarminiai lituanizmai // Baltistica. 1970. T. VI (1). P. 49–53.

Visi straipsniai parašyti latviškai, o jų santraukos, įdėtos rinkinio pabaigoje (261–273), – rusiškai.

Ne vienas straipsnis – tuo jau buvo galima įsitikinti ir iš čia pateiktos apžvalgos – tik iš bėdos gali būti priskiriamas tai tematikai, kuri nurodyta rinkinio pavadinime. Tačiau tai tokia yda, kuri būdinga daugeliui panašių teminių leidinių. Įvairiausiose kalbos mokslo

srityse dirbančių specialistų visą margą produkciją publikuoti vien tik atskirais teminiais rinkiniais, kaip to įprasta pageidauti, praktiškai labai sunku. Tokiuose rinkiniuose ne visai patogiu ir recenzijas skelbti. Gal geriausia išeitis – steigti rimtą lingvistinį žurnalą. Toks

žurnalas, kaip atrodo iš šalies, latviams ypač reikalingas; jis labai pagyvintų lingvistinį gyvenimą bei darbą respublikoje, prisidėtų prie latvių kalbotyros brendimo, jos vyriškėjimo.

V. Urbutis